

Arkitekturpsykologi: Et nytt arbeidsfelt for psykologer

Oddvar Skjæveland

Arkitekturpsykologi handler om hvordan vi påvirkes av og bruker rommene vi er i. Hvordan virker kontoret og kjøkkenet, byrommet eller bilen eller stamcaféen? Hvordan kan rom skape viktige følelser, slik filosofen Alain de Botton hevder i sin bok «The Architecture of Happiness» (2006)? Eller hvordan skaper geografi identitet, slik litteraturprofessor Per Thomas Andersen hevder i «Identitetens geografi» (2006)? Og hvordan virker det når terapeuten har samtaler i et rom som er sterkt personifisert gjennom bilder, gjenstander, papirer og møblering? Eller til våre kolleger sexologene: Har dere lest «Sexuality & Space» (Colomina, 1992)? Eller hva med beskrivelser av hvordan familierapi utnytter romlige forhold i hjemmet?

Det er mange temaer hvor psykologens kompetanse er relevant, men fraværende. Funksjon, emosjon, symbolikk og estetikk er aspekter hvor psykologen har kompetanse til å kommentere og utvikle våre bygde omgivelser. Når statsråden hevder at norske tettsteder er så stygge at hun kjører forbi, kunne psykologene bidratt med *våre* svar. Vi kunne også fortelle hvilke andre konsekvenser estetikk og arkitektur har for både intime og offentlige relasjoner, flytting, næringsutvikling og psykisk helse. I tillegg kunne psykologene *som prosessveiledere* drive frem en arkitekturutvikling som adresserer det menneskelige aspekt i det fysiske miljø, slik klassikeren «Housing as if People Mattered» (1986) rettet søkelyset mot for mange år siden. Psykologens jobb som fasilitator er å sikre at bruker og arkitekt kommer i en god dialog for å sikre en psykologisk funksjonalitet. Eller hva med psykologisk funksjonalisme, på samme måte som vi har en psykologisk estetikk?

Arkitekturpsykologi er en pragmatisk og helhetlig tilnærming for å forstå samspillet mellom mennesker og det bygde miljø. Faget er tverrfaglig med tunge bidrag fra antropologer og sosiologer. Det er også anvendt i fysisk planlegging, med samarbeid mot arkitektfagene (arkitekt, landskapsarkitekt og interiørarkitekt), by- og arealplanleggere og andre som driver planlegging og eiendomsutvikling.

Den etablerte internasjonale betegnelsen er «environmental psychology». Det har vekselvis blitt oversatt med omgivelsespsykologi eller miljøpsykologi, men det sistnevnte har nå vunnet frem. Miljøpsykologi kan deles i to, det bygde miljø og naturmiljøet. Delingen er rent operativ, for det er de samme begreper og teorier som anvendes. Det bygde miljø benevnes da arkitekturpsykologi («architectural psychology»). Det viktigste tidsskriftet for miljøpsykologi er Journal of Environmental Psychology, og det finnes en lang rekke fagbøker og læresteder – bare ikke i Norge.

Arkitekter og psykologer

Alle bygde miljøer er laget for å bringe folk sammen, og søker å forme opplevelse og atferd etter bestemte intensjoner. Arkitektfagene har fått gjøre det uten psykologisk kunnskap og uten samarbeid med andre atferdsvitenskaper. Arkitektutdanningene i Norge har knapt noen kurs i psykologi, og lite eller ingenting av andre atferdsfag. På den annen side har psykologiutdanningene lite og ingenting om planlegging av vårt fysiske livsmiljø.

Resultatet er at arkitektene tegner sine hus enten med en mengde common sense-antakelser om hvilke effekter de har på folk, eller de tegner på et rent praktisk og estetisk grunnlag uten å forholde seg til psykologiske konsekvenser. Byggets estetikk blir til ved arkitektens tegnebord eller team, hvor fugleperspektivet med akser, linjer og rytme, farger, estetikk og lyssetting er dominerende. Brukerens

perspektiv blir gjerne ivaretatt gjennom et romprogram som sikrer at man har de rette rom og funksjoner. Men konsekvenser for sosiale relasjoner, følelser, trivsel og produktivitet blir overlatt til tilfeldighetene. Konsekvensene er langvarige siden huset står så lenge. Psykologens rolle bør her være å ivareta forløperen til romprogrammet, nemlig et utvidet funksjonsprogram som også ivaretar den psykologiske funksjonalitet.

Det er nesten 50 år siden psykologen Robert Sommer begynte å flytte på stoler på sykehus, for å regulere den sosiale kontakten mellom pasienter. Fra slutten av 50-tallet lanserte antropologer, sosiologer, psykologer og andre fagpersoner spennende begreper og teorier som belyste samspillet mellom menneske og miljø. Begrepene territorium og personlig rom ble utviklet til å forstå hvordan rommet blir brukt i reguleringen av autonomi og sosiale relasjoner. Abraham Maslow viste hvordan stygge og pene omgivelser påvirket person-persepsjon, slik at i pene miljøer ble folk tillagt mer positive egenskaper enn i stygge. De fleste norske psykologer kjenner Roger Barkers økologiske psykologi, og kjente persepsjonpsykologer som Festinger (sosialt press), Gibson («affordances»), Brunswik (kognisjon og prestasjon) og Bruner (mening) har alle gjort eksplisitte analyser av fysisk kontekst. I 1970 kom den første utgaven av den sentrale læreboken i miljøpsykologi, *Environmental Psychology: Man and his Physical Setting* (Proshansky, Ittelson & Rivlin (5. utgave 2001)). Siden vokste faget frem internasjonalt i form av tidsskrifter, læresteder, forskningsmiljøer og lærebøker. Særlig USA og England har dominert og tilbyr en lang rekke utdanningstilbud. I Europa har Sverige og Spania skilt seg positivt ut. I dag er antallet publikasjoner betydelig.

I Norge har faget stått svakt både i akademia og i praksisfeltet. Men vi har noen bidragsytere. Ildsjelene innenfor akademisk psykologi er Arnulf Kolstad, Einar Strumse, Leif Edward Aarø, og Åshild Lappegard Hauge. På praksisfeltet har vi psykologer som Tone Solli, Rolf Asplund, Eirik Glambæk Bøe og undertegnede. Mest toneangivende innenfor arkitektur er Birgit Cold, Christian Norberg-Schultz og Thomas Thiis-Evensen.

Hva nå?

I arkitektfagene er det en våknende nysgjerrighet på psykologisk kompetanse. De to viktigste arenaene våre er bolig og jobb, og begge steder har formgivningen en relevans for relasjoner og velbefinnende. Arkitekturens betydning øker ytterligere ved at den har varige konsekvenser. I dette perspektivet er det nesten påfallende at psykologer er så fraværende i planleggingen av det som blir folks livsmiljø. Men hos arkitektfagene, fysiske planleggere og eiendomsutviklere er det en klart økende bevissthet om viktigheten av psykologisk kompetanse. Etterspørselen etter rådgivning og prosessveiledning er langt større enn de få av oss som jobber med det, klarer å dekke.

Det foreløpig største behovet ligger i utvikling av arbeidsmiljø, hvor den norske tradisjonen for bedriftsdemokrati gjør at de ansatte får legge inn sin bestilling til arkitekten på en forbilledlig måte. I dag blir tusenvis av norske arbeidsplasser tegnet og bygget i en situasjon der de ansatte virkelig får delta i utformingen av sin egen arbeidsplass.

Referanser

Andersen, P. T. (2006). *Identitetens geografi. Steder i litteraturen fra Hamsun til Naipaul*. Oslo:

Universitetsforlaget.

Bechtel, R. B. & Churchman, A. (2002). *Handbook of environmental psychology*. New York: Plenum Press.

- Bell, P. A., Fisher, J.D., Baum, A. & Greene, T. C. (2001). *Environmental psychology*. Forth Worth: Harcourt College Publishers.
- Colomina, B. (1992). *Sexuality & space*. New York: Princeton Papers on Architecture.
- Cooper Marcus, C. & Sarkissian, W. (1986). *Housing as if people mattered*. Berkeley, CA: University of California Press.
- De Botton, A. (2006). *The architecture of happiness*. London: Hamish Hamilton.
- Proshansky, H. M., Ittelson, W. & Rivlin, L. G. (1970). *Environmental psychology: Man and his physical settings*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Thiis-Evensen, T. (1992). *Byens uttryksformer*. Oslo: Universitetsforlaget.

